

Araştırma Makalesi

**YAZITLAR IŞIĞINDA ANADOLULU KADIN
HEKİMLER VE EBELER**

Ayşen SİNA*

Öz: Hastalıkların sağaltılmasına yönelik uygulamaların tarihsel geçmişi, hiç şüphesiz insanlık tarihi kadar eskidir. Eskiçağlardan günümüze gelen mitoslar, yaşam ile ölümün gizemlerini yalnızca kadınların bildiğini, bu doğrultuda da büyülu şifa sanatının inceliklerine vakıf olduklarına işaret etmektedir. Oysa tüm dünyada, 19. ve 20. yüzyıl kadınlarının tıp fakültelerine kabul edilme mücadelesinin aksine, antik Yunanistan'da kadınlar MÖ 4. ve Roma'da MÖ 1. yüzyıldan itibaren hekimlik sanatını uygulama özgürlüğüne kavuşmuşlardı. Başlangıçta yetenek gerektiren mesleklere pek uygun görülmeyen kadınların, kadim zamandan bu yana geleneksel yöntemlerle hastalıkları iyileştirdikleri ve aynı şekilde doğumlara yardımcı oldukları bilinmektedir. İyileştirme rollerindeki şifacı kadınlar için kullanılan ve onların bireysel rollerini ifade eden terimler dikkate alındığında, Yunanistan'da "maia" ile "iatrikê", Roma'da "obstetrix" ve "medica" veya "iatrix" meslekleri arasında bir ayrım olduğunu görmekteyiz. Bu çalışma, şifacı kadının kendi bağlamı içinde, iki mesleğin uygulayıcılarının eğitimi, nitelikleri, görevleri ve toplumsal statülerini araştırmaktadır. Ortaya konan kanıtlar, tüm şifacı kadınların toplumlarının sınırlarını zorlamadıklarını, hatta mesleklerinin uzmanı olarak saygı gördüklerini ve yetkin olduklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hastalıkların Sağaltımı, Hekimlik Sanatı, Eli Hekimliğe Yatkın Kadınlar, Hayat Veren Ebeler, Mezar Taşlarında Ölümsüzleşen Kadınlar.

**ANATOLIAN FEMALE PHYSICIANS AND
MIDWIVES IN THE LIGHT OF INSCRIPTIONS**

Abstract: The historical background of practices for curing diseases is without a doubt as old as history. The myths from ancient times to the present point out that only women knew the mysteries

* Prof. Dr. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Eskiçağ Tarihi asina@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5301-5973.

of life and death, and in this direction, they were aware of the subtleties of the art of magical healing. However, all around the world, contrary to the struggles of 19th and 20th century women to be admitted to medical schools, women in ancient Greece had the freedom to practice the art of medicine since the 4th century BC and in Rome from the 1st century BC. In the beginning, it was known that women, who were not very suitable for professions that required talent, had been healing diseases with traditional methods since ancient times and also assisted in childbirth. We see a distinction between the professions of “maia” and “iatrikê” in Greece, “obstetrix” and “medica” or “iatrina” in Rome, the terms used for healer women in healing roles and expressing their individual roles. This study researches the education, qualifications, duties, and social status of practitioners of the two professions within the context of the healer women. Evidences show that not all healer women pushed the boundaries of their society, but are even respected and competent as professionals in their profession.

Key Words: Treatment of Diseases, The Art of Medicine, Women who are prone to be Physicians, Life-Giving Midwives, Women Immortalized on Gravestones.

Extended Abstract: General references and representations of female medical practitioners in the Hellenistic, and Roman imperial periods are also associated with literary culture. Although it gives a limited view of social structures, epigraphic materials about female physicians and midwives from Anatolia, especially tomb inscriptions, show that husbands and wives, fathers and daughters participated in the same professions. Moreover, families also pointed out that the profession of medicine, which was thought to be specific to men, can be passed on to their daughters or spouses. Every female physician treated not only pregnancy and obstetrics or women and young children. In the beginning, although female physicians treated women, they treated men as well. This shows that especially the inscriptions found in Anatolia in the 1st and 2nd centuries AD, a woman with a certain background was an expert in her profession as we see in the tomb inscriptions of Antiochis and Domnina, and gained a great reputation in their society for protecting their homeland (from diseases). It is stated that the deaths of these valuable female physicians are a loss not only for their husbands/family but also for their hometowns. Panthia’s epitaph, on the other hand, gaining her reputation as a healer as a “saviour” in her community proves that she was a physician equivalent to her husband and her own father, who were both physicians. Furthermore, the inscriptions also demonstrate familial occupational interactions, showing that educating parents in their own profession is the best proven form of knowledge and skill transfer. Alongside the evidence

for their healing responsibilities at home, female physicians, in addition to being students of their fathers or mothers, actually testify to an ongoing tradition. The Late Classical and Hellenistic periods showed that healer women received an education that developed concurrently with that of male healers. Moreover, the terminology used in the inscriptions also indicates that healer women did not suffer gender discrimination in their professional roles. These periods showed that attitudes towards women, in particular, women physicians and midwives, changed and they were generally accepted as respected members of the society. Even if it was presumed that female physicians performed a male profession, there were certainly varying levels of acceptance from society to society, but no record of opposition to them was found, possibly due to their low number and the quality of the evidence. On the contrary, from the inscriptions found in Anatolia, we can say that healer women are welcomed in their societies with a high level of prestige, but it is also a fact that this attitude has changed depending on the geographical area and time. In line with what the tomb inscriptions about female physicians and midwives have presented to us, it would not be wrong to think that many more healer women were honored in these periods.

Giriş

Kadın şifacıların yaşamöyküleri ve günlük yaşantılarına dair iz bulunmamasına rağmen, mevcut belgeler eski dönemlerden başlayarak şifacı kadınların toplumlarına katkılarının kamuoyu tarafından da tanındığını göstermektedir. Olasılıkla bilginin, örnekler görek ya da dilden dile aktararak öğrenildiği hekimlik mesleğindeki kadınlar hakkında veya kadınlara tıbbi bir bakış açısı sunan bilgiler, tıp yazarları Soranus, Galenos ve diğerlerinin eserlerinden oluşan anlatılardan ve mezar yazıtları gibi epigrafik materyallerle desteklenmiş diğer Yunan ve Latin yazarlarının eserlerinden gelmektedir. Anadolu kadını hekimlerin mezar yazıtları, bu sıra dışı hizmetlerde, erkeklerle aynı şekilde onurlandırıldıklarını ve tıbbi çalışmalarda meslektaş olarak kabul gördüklerini; edebi ve tıp konusundaki eserlerde adlarının anılması ve hatta eserlerinde onlara atıfta bulunmalarından anlaşılmaktadır. Bu nedenle, hiçbir zaman çok fazla kadın hekim olmamasına rağmen, Helenistik ve Roma dönemlerinde, kadın hekimlerin mesleklerini uygulamaları yönünde pek de aşılmaz bir engel görünmüyor. Ayrıca kısıtlı bilgiye rağmen tüm yazılı kaynaklar, hekimlik mesleğinde kadınların varlığının özel olarak bahsedilmeyi gerektiren istisnai bir olgu olmadığını gösterdikleri için de son derece önemlidirler.

Tüm dünya toplumlarında hastalıkların sağaltılması, gündelik yaşayış ve devlet yönetim biçimleriyle yakından ilişkilidir. Dinin egemen olduğu

toplumlarda dualar ve büyülerle, savaşçı toplumlarda cerrahi uygulamalarla ve tarım toplumlarında ise bitkilerle tedavi yönetmeleri kadim zamanlardan bugüne uygulanagelmıştır. Batı Anadolu, Yunanistan ve Ege adalarında MÖ 7. yüzyıldan başlayarak Doğu uygarlıklarının etkisiyle büyük bir gelişme gösteren Yunan Uygarlığı, tıp alanında üç dönem geçirmiştir. Mitolojik dönem, filozof hekimler dönemi ve Hipokrates ile başlayan Hipokratik dönem. Mitolojik anlatılar içinde yer alan şifacı kadınlar, hastalıkların sağaltılmasında bitkileri kullanmaları ve bunlara yükledikleri büyüsel anlamlar konusunda derin bilgiye sahiptirler. Bu dönem insanları hastalık etkenlerinin doğadan kaynaklandığını, dolayısıyla tedavisinin de doğada bulunduğu hareketle bitkisel yöntemleri kullanmışlardır. Toplumsal rollerin belirlediği görev dağılımında toprakla uğraşmak kadının sorumluluğundaydı, bu nedenle toprakla doğrudan ilişki kadınların bitkiler konusundaki bilgi hazinesini geliştirmiş ve hastalıkların sağaltılmasında bitkilerin şifa verme gücünü kullanmışlardır.

Mitoslardaki şifa dağıtıcı kadınların başında, çocukları ve kadınları koruyup gözetken Demeter, hasta dişleri ve gözleri sağaltan Persephone, kısırılık sorunlara çare olan Genetyllis, çocuk hastalıkları uzmanı Hekate, körlüğü iyileştiren Athena, uzmanlık alanları zehirler ve onların panzehirleri olan Medeia ile Kirke, cerrah Leto ve tanrısal âlemin ebesi Eilithyia sayılabilir.

Hekimliğin bilimsel temellerini atmasıyla ve hekimlik uygulamalarına ilişkin anlatımlarıyla tanınan Koslu Hippokrates (MÖ ca. 460-370) ile birlikte, neredeyse tamamı erkek olan edebi kaynakların yazarlarının, kadın hekimler konusundaki görüşleri son derece çarpıcıdır. Hippokrates'in yemin metninde kadın hekimlerin adları da sayılır:

“Hekim Apollon’u, Asklepios’u, Hygieia, Panakeia ve bütün tanrı ve tanrıçalar adına yemin ederim. Onları tanık ve şahit tutarım ki, bu andımı ve verdiğim sözü gücüm kuvvetim yettiği kadar yerine getireceğim”.¹

Yazarın, *Corpus Hippocraticum* (Hippokrates Külliyyatı) olarak bilinen hekimlik konularını içeren koleksiyonu 60 kadar incelemeden oluşur. Bu koleksiyon, Kos Adası’nda tanrı Asklepios’un şifa dağıtan tapınağıyla bağlantılı Hippokratesçi tıp okulu kütüphanesinde bulunan yapıtlardır. Söz konusu eser anatomi, farmakoloji, embriyoloji, epidemiyoloji ve genel sağlık konularında incelemeler içerir. Hippokrates’e göre bir hekim şöyle olmalıdır:

---

1 Hippokr., The Hippocratic Oath: Loeb 298-299= 4.39 Littré. F. Rosenthal, “An ancient commentary on the Hippocratic oath”, Bulletin of the History of Medicine, 30, 1956, s. 52–87.

“Sağlıklı görünmeli, doğanın izin verdiği gürbüz olmalı; çünkü genel kanı odur ki, kendi vücuduna bakmayan, başkalarına da bakamaz. Temiz olmalı, iyi görünmeli, hoş kokulu merhemler sürünmelidir. Görünüşü ciddi olmalı ama sert olmamalıdır; sertlik kibir ve kabalık olarak algılanır. Kontrolsüz gülen ve aşırı neşeli olan kişi ise bayağı bulunur, bayağılıktan kaçınmalıdır.”²

Platon’un (MÖ 429-347) *Theaitetos* başlıklı eserinde ebelik mesleği konusunda şunları yazar:

“Ebelik sanatının bütün gelenek ve göreneklerini hatırlayıver; sana anlatmak istediklerimi kolayca kavrayacaksın. Daha gebe kalabilecek ve doğuracak hiçbir kadın başkalarını doğurtmak için bu mesleğe giremez; bunu ancak artık doğuramayacaklar yapar. Ebelik sanatına önyak olan, söylendiğine göre, Artemis imiş; kendisi hiç doğurmadiği için doğum esnasında görülecek işlere nezaret etmeyi himayesine almış; görgü olmadan bir sanatı öğrenmek mümkün değildir; işte, insan doğasının bu zaafını göz önünde tutarak tamamıyla kısır olanlara ebeliği yasak ediyordu. Sonra gebelik var mı yok mu bunu başkalarıyla kıyaslanırsa, ebelerin daha iyi bileceği de gerçek ve zorunludur. Ebeler ilaçlarıyla, sihirleriyle ağrıları uyarmaya veya arzuya göre yatıştırma ve güç doğumlarda doğumu sağlamaya, gerek görülüyorsa çocuk düşürmeye yetkilirdir. Ayrıca en iyi çocukları meydana getirmek için hangi kadının hangi erkekle birleşmesi gerektiğini çok iyi bilirler”.³ Devlet başlıklı eserinde ise “Bir devletin temelini atarken, yaradılışı ayrılık ve aynılıklarını kesin bu ayrılık ve aynılıkların işlerde tam bir karşılığı olacağını düşünmemiştik. Nitekim biz, eli hekimliğe yatkın bir adamla kafası hekimliğe yatkın bir adamı aynı yaradılıştan saymıştık”⁴

Aristoteles (İÖ 384) zamanına gelindiğinde Delphoi rahibelerinin şifacılık sanatları çoktan erkeklere geçmişti. Bununla birlikte Aristoteles’in “yardımcım” dediği karısı Pythias bitki ve hayvan yaşamını incelemiş ve hatta gözlemlerini bir kitapta toplamıştı. Ama Pythias özellikle doku araştırmaları ve üremeyle ilgilenmişti.⁵

Mısır İskenderiye’de tıbbın önde gelen kurucularından biri olan Khalkedonlu (Kadıköy) hekim Herophilos (MÖ 320-260), 19. yüzyıldan önce insan kadvralarını inceleyen çok az hekimden biri olup üreme organları, göz, beyin üzerine incelemelerinin yanı sıra kadın anatomisi bilgisine önemli katkılarda bulunmuştur. Overleri ve fallop tüplerini tanımlayan ilk hekim olan Herophilos’un günümüze fragmanları kalan *Maieutikon* başlıklı eseri, doğum ve jinekoloji üzerine bilinen en eski çalışmadır. Antik Yunan ve Roma dünyasının olasılıkla en önemli

²Ralph Jackson, *Roma İmparatorluğu’nda Doktorlar ve Hastalıklar* (Çev.: Ş. Mumcu) İstanbul, Homer Kitabevi 1999, s.54.

³ Plat. *Theait.* 149b-d.

⁴ Plat. *Rep.* 454 d2.

⁵ Diog. Laert. V. 1.

jinekoloğu Ephesoslu Soranus (MÖ 98-138) idi. Dört kitaptan oluşan *Gynaeciorum Commentarii* başlıklı eserinde kadın anatomisini konu almıştır. Ebelerle yönelik ayrıntılı açıklamaları, yakın zamana kadar ders kitabı olarak görev yapmıştır.⁶ Martialis'in (MS 38-104) epigramları⁷ ve Iuvenalis'in (MS 55-140) yergileri⁸ (satir), "yüksek sosyete" hizmet eden kadın hekim, ebe ve bu konularda yazan kadınlara ilişkin göndermelerle doludur.

Yaşlı Plinius (MS 23-79) *Doğa Tarihi* başlıklı eserinde, çoğunlukla görünüşte ebelerin eğitimi için obsetrik ve jinekoloji konularıyla ilgili incelemeler yazan birkaç kadına atıfta bulunur. Bunlardan ilki *post partum* sonrası üçüncü ve dördüncü günlerde meydana gelebilecek ateş ve sorunlu adet dönemleri için bir tedavi öneren ebe Sotira'dır. Plinius'a göre, jinekolojinin dışında diğer alanlarda gösterdiği tıbbi yetkinliği için övülen Sotira, kadınların iyileşme eylemleri gerçekleştirebilecekleri fikrini desteklemektedir.⁹ Plinius'un söz ettiği bir diğer kadın hekim, Lemnos Adası'ndan gelen bir ebe ve aynı zamanda şair olan Salpe'dir. Adı geçen kadın hekimin, gündelik hayatta sıklıkla kullanılan malzemelerle afrodisyaklar hazırladığı, zayıf gözleri tedavi ettiği, fazla kılları giderdiği ve hatta köpek havlamasını durdurabildiği ve ayrıca kadın hastalıkları hakkında yazdığı belirtilmektedir.¹⁰ Plinius'un yazdıkları doğrultusunda, istisnalar olsa da uzman olsun olmasın, kadın hekimlerin çoğunun daha ziyade kadın hastalıklarını tedavi ettiklerini söyleyebiliriz. Ayrıca, yazarın andığı diğer iki kadın MS 2. yüzyılda yaşayan Lais ve Elephantis'tir. Roma'da menstrüel sorunlar üzerine yazılar yazmışlar, ancak kürtaj yapma, doğurganlığa veya kısırlığa neden olan etmenler konusunda bakış açılarıyla birbirlerinden farklılık göstermişlerdir.¹¹ Plinius, Lais ve Elephantis'i kürtaj ve ateş konusunda en yetkin uzmanlar olarak tanımlasa da söylediklerine inanmamanın daha iyi olacağını söyler.¹² Ayrıca Plinius'un söz ettiği kadın hekimlerden bir diğeri de kürtaj, menstrüel sorunlar, kısırlık, düşük yapma ve genel olarak kadın hastalıklarının önlenmesi üzerine yazan Thebaili Olympias'tır (MS yaklaşık 25).¹³

⁶ Soran. *Gynec.* I.1-6.

⁷ Mart. *Epigr.* I.47, V.9, X.35.

⁸ Iven., III.62, 77, V.103, VI. 581, XI. 51.

⁹ Plin. *NH* XXIII.83, XXVIII.77.

¹⁰ Age, XXVIII.80; XXVIII.18; XXXII.47;51.

¹¹ Age, XXVIII.23.

¹² Age, XXVIII.81.

¹³ Age, XX.84.

Modern çağ tıbbını derinden etkileyen Bergamalı hekim Galenos (AD 129-c.200), imparator Marcus Aurelius ile oğlu Commodus'un ve ardından da Septimius Severus'un hekimiydi. Bu üretken hekimin sağlık ve hastalıkla ilgili her dalı kapsayan yapıtları arasında jinekolojiye verdiği özel önem ve ebelerin doğumlardaki rolleri de anlamlı bir yer tutmaktadır. Antikçağın en ünlü jinekoloji ve obstetrik yazarı olan Soranus'a göre, ebe olmak isteyenlerin olmazsa olmazı okuryazar olmalarıydı. Kadın şifacıların varlığını onaylayan ve eğitimlerine destek veren hekim yazar, "halkın, kadınlarda erkeklerdekine benzemeyen garip hastalıklar olduğunda genellikle ebelere başvurduğunu" söyler.¹⁴

Eşsiz kadın hekim Metrodora (MS 1. yüzyıl), tıp literatüründe bir kadın tarafından yazılmış en eski metin kabul edilen "*Kadın Hastalıkları ve Tedavileri*" (*Peri ton gynaikeion pathon tes metras*) başlıklı eserin yazarıdır. İki cilt 63 bölümden oluşan ve mide, böbrekler, rahim konularının ön plana çıktığı kitabı, eski Yunan ve Roma dönemlerinde ve hatta Ortaçağ Avrupası'nda da diğer tıp yazarları tarafından sıkça referans alınmıştır.¹⁵ Metrodora'nın eserinde Hipokrates'in (MÖ 460-370) çalışmalarından doğrudan alıntılar yapması dikkat çekicidir. Diğer yandan Metrodora, eserinde etiyolojik ve semptomatik açıdan, yani hastalıkların sebebine ve sonuçlarına dair ileri görüşlü saptamalarıyla ve kendine özgü fikirleriyle alanında çığır açmıştır. Yaşadığı dönemde diğer alanların aksine, ebelik alanının kapsamında olduğu düşünülen kadın hastalıkları ve doğumla ilgili uzmanlaşmasına göz yumulan Metrodora'nınengin bir pratik bilgiye sahip olduğu söz konusu eserinin tam anlamıyla ilk alfabetik tıp ansiklopedisi olmasından anlaşılmaktadır. Adını anmadan geçmeyeceğimiz bir diğer kadın tıp yazarı Kleopatra'dır. *Kosmetika* başlıklı eseri Galenos tarafından anılmaktadır.¹⁶

Kadın Hekimler

Epigrafik kaynaklar, kadim tıpta kadınların meslekleri ve kariyerleri hakkında değerli bilgiler sağlamaktadır. Toplumun daha alt sınıflarında çalışan kadın hekimler, erkek meslektaşları gibi, mezar yazıtlarında ölümsüzleştirilmişlerdir. Bu kadın hekimlerin çoğu Yunan kökenli olup adları Yunan-Latin kaynaklıydı.¹⁷ Kadınların deneysel dünyasının

¹⁴ Soran. age, I.3.

¹⁵ Holt Parker, "Women Doctors in Greece, Rome, and the Byzantine Empire", in Lilian R. Furst (ed.), *Women Healers and Physicians*. Climbing a Long Hill (Lexington: University Press of Kentucky), 1997, s.138.

¹⁶Gal. *Nat. Fac.* XII.403. XV.405.17.

¹⁷Sarah B. Pomeroy, "Plato and the Female Physician (Republic 454d2)", *The American Journal of Philology*, 99 (4), 1978, s.496-500. 499.

genellikle erkeklerin gözünden temsil edildiği tarihsel olarak doğrulanamayan edebi kaynakların aksine, mezar yazıtları, ilgili kişi hakkında doğrudan ve nesnel kanıtlar sunar. Bununla birlikte birçok Yunan ve Roma mezar yazıtı, bu kadınları belirli bir zaman ve bağlamda konumlandırmayı olanaksız kılan bir addan yalnızca biraz daha fazlasını ortaya koymaktadır.

Kadın hekim anlamına gelen Yunanca *ιατρική*, *ιατρός*, teriminin dişil formudur ve “iyileştiren kişi” veya “hekim / cerrah” anlamına gelir. İlk kez Homeros’un *İlyada* destanında ve tarihçi Herodotos’ta karşımıza çıkar.¹⁸ Eril biçimi *ιατρός* Herodotos ve Platon’da da belirtildiği gibi “hekimlik sanatında yetenekli” anlamına da gelebilir.¹⁹ Dişil formu *ιατρική* terimi ise yazıtlarda edebi kaynaklardan daha yaygın kullanılmaktadır. Dolayısıyla Yunan dilinin kendisinin kadın hekimlerin varlığına işaret ettiği söylenebilir. *ιατρός*’un dişil formu çeşitli yazıtlar, papirüslerde ve edebiyat eserlerinde, nominal bir sonek ile ortaya çıkmaktadır.²⁰ Nitekim dişil formun en erken kullanımı Geç Helenistik dönemde Iosephus’ta karşımıza çıkmaktadır.²¹

Kadın hekimlerin eğitimi hakkındaki bilgiler yetersiz, var olanlar ise güvenilmezdir. Kos, Knidos, İskenderiye ve daha sonra Roma ve Pergamon’nun da dâhil olduğu bazı merkezler tıp çalışmaları açısından oldukça aktif olsalar da kadınların burada eğitim görmüş olmaları oldukça düşük bir ihtimaldir.²² Her insanın veya toplumun şifacı kadınlara ve iyileşmeye karşı tutumlarını ayrı ayrı ele almak mümkün olmadığından bir takım ortak davranışları değerlendirebilir. Bu konuyla ilgili olarak Augustus’un İspanyol asıllı azatlısı Hyginus (MÖ 64-MS 17), Atina’da kadınların ve kölelerin tıp sanatını öğrenmesinin yasak olduğu bir dönemden ya da kadınların bazı durumlarda erkek hekimlerden eğitim alabildiğinden söz eder. Adı geçen yazar, doğruluğuna şüpheyle bakılsa da kadın hekimlerin şifa sanatlarındaki rollerini açıklamak için etioloji sağlayan olağandışı bir anlatıda Agnodike’nin öyküsüne yer verir.²³ Buna göre, Yunan tarihinin erken dönemlerinde, Atina’da ebelerin varlığından çok önce kadınlar, erkek hekimlere sorunlarını anlatamayacak kadar iffetli olduklarından doğum sırasında ölümler oldukça yaygınmış. Agnodike adlı

¹⁸ Hom. *Il.* 16.28.; Hdt. 3.130.

¹⁹ Plat. *Rep.* 455e; Hdt. 2.84, 3.129.

²⁰ Parker, *age*, s.133.

²¹ Ioseph. *Ant. Iud.* II. 206-297.

²² François P Retief-Louise Cilliers, “The Healing Hand: The Role of Women in Ancient Medicine”, *Acta Theologica Supplementum*, 7, 2005, s. 178.

²³ Hyg. *Fab.* 274, “Agnodike”.

genç bir kadın, erkek kılığına girerek Herophilos'un yanında ebelik yapmaya başlamış. Derken, doğum yapan kadınlar arasında adı öylesine yayılmış ve ünlenmiş ki, erkek ebeler onu kadınları ayartmakla suçlamaya başlamışlar. "Areopagos Meclisi yargıçları oturumunda, Agnodike'yi kınamaya başlayınca gıysisini onların önünde çıkardı ve bir kadın olduğunu gösterdi. Sonra doktorlar onu daha şiddetle suçlamaya başladılar ve sonuç olarak önde gelen kadınlar Mahkemeye geldiler ve dediler ki: Siz koca değilsiniz, düşmansınız, çünkü bizim can güvenliğimizi keşfeden onu kınıyorsunuz. Sonra Atinalılar yasayı değiştirdiler, böylece özgür doğmuş kadınlar tıp sanatını öğrenebildiler." Bu öykü, özellikle 17. yüzyıldan itibaren kadın hekimlerin kendilerini erkek egemen tıp alanında savunmak zorunda kalmaları üzerine kadın hakları savunucuları tarafından sıkça anlatılmıştır.²⁴

Kadın hekimlerin hekimlik sanatını uygulamalarına ilişkin bilgiler içeren mezar yazıtlarında, ölenlerin genellikle meslek hayatlarından ziyade, Bithynia Kios'ta bulunan Empeira'ya ait yazıtta olduğu gibi, aile ilişkilerine ve adına stel dikilmesine yol açan erdemlere daha fazla önem verilir. Bu iki örnek, tıbbi gelenek ve bunun erkek uygulayıcılardan ayrı kadın hekimlerin seslerini duymamıza yardım eden uygulamalarına ilişkin bir görüntü sağlamaktadır. Ebelerle ilgili tüm epigrafik örnekler meslek terimlerine atıfta bulunurken, kadın hekimlerin bazılarının, örneğin İstanbul'da bulunan yazıtın sahibi kadın hekim Mousa örneğindeki gibi, deneyimlerini ve mesleki başarılarını da vurguladığı görülmektedir.²⁵ Başka bir örnekte yine Bergamalı hekim Pantheia'nın kadın hekim olarak, hekimlik sanatını uygulamadaki başarıları övülmektedir.

Bu doğrultuda, kadın şifacılar konusundaki epigrafik belgeler Hellenistik ile Geç Cumhuriyet Dönemi / Erken İmparatorluk dönemlerine aittir. Kadınlara ve iyileşmeye ışık tutan politik ve ekonomik değişimleri kapsamayan yedi yüz yıllık (MÖ 350- MS 350 CE) zaman dilimini ve geniş bir coğrafya kapsadığından yalnızca Anadolu'da bulunan yazıtlar örneklenecektir. Anadolu'da kadın hekimlere ilişkin sınırlı sayıdaki epigrafik örneklerden en eskisi, MÖ 2/1. yüzyıla tarihlenen ve İstanbul'da bulunan bir mezar yazıtıdır.

Μοῦσα Ἀγαθοκλέους ἰατρείνη.²⁶

²⁴ Helen King, "Agnodike and the Profession of Medicine", *PCPS NS*, 32, 1986, s. 58, 69.

²⁵ Rebecca Fleming, "Women, Writing and Medicine in the Classical World", *Classical Quarterly*, 57 (1), 2007, s.263.

²⁶ Nezih Firatli-Louis Robert, *Les Steles Funeraires de Byzance Greco Romaine* (Paris: A. Maisonneuve), 1964, 175 (ιατρείνη).

[Agathokles'in kızı hekim Mousa] şeklinde geçmektedir. Bir satırdan oluşan ve baba adıyla anılmaya örnek oluşturan yazıt, mezar taşının üst kısmında yer almakta olup alt kısımda elinde kitap tutan bir kadın betimlemesi yer almaktadır.

Bithynia Kios'ta (Gemlik) bulunan ve MS 1/2. yy'a, Anadolu'da Erken Roma Dönemine tarihlenen bir yazıtta;

Γάιος Ἰούλιος Βεττιανὸς ζῶν ἑαυτῷ καὶ Ἐμπεiriά εἰατρεινῆ ἑαυτοῦ γυναικὶ ζησάση ἔτη μθ' κατεσκεύασεν.²⁷

“Gaius Iulius Vettianus, sağlığında, kendisi ve 49 yıl yaşayan karısı hekim Empeiria için bu steli dikti” ifadesi yer almaktadır.

Empeiria'nın kaç yaşında öldüğü ve hekim olduğu bilgisini içeren bu yazıtta ilginç olan adının “deneyim” anlamına gelmesidir. Bu adın ileriki bir yaşta yetenekli ve başarılı bir kadın hekim olarak, yeteneklerini tanıtmak için seçilmiş olması olasıdır. Empeiria'nın uzmanlık alanına ve adının anlamına ek olarak onun erkek karakter Gaius Iulius Vettianus ile olan akrabalık ilişkisinin verilmesi de ayrıca dikkat çekicidir, zira adından yola çıkılarak bir Romalıyla evli Yunan kökenli bir kadındır Empeiria. Bu durum olanaksız olmasa da bu tarihte Kios gibi bir yerde, aristokratik sınıf mensubu olan Vettianus'un Roma vatandaşlığı kazanmış bir Yunanlı olması da olasıdır.

Galatia kenti Ankyra'da bulunan ve MS 2. yüzyıla tarihlenen yazıt şöyledir:

Τρε. Ἰουλία ἰατρὴν ζῶσα φρονουσα κατεσκεύασα τὸ περίφραγμα ἑαυτῆ καὶ Αἰλ(ία) Ἀγάθη μάρμη καὶ Αἰλ(ία) Πωσφόριδι μητρὶ καὶ Στατωρίῳ Γαίου πάππῳ καὶ Αἰλ(ία) Λεωνίδα ἀνδρὶ καὶ μετὰ τὸ ἐμὲ κατατεθῆνα παροριζῶ μηδένα ἔχειν ἐξουσίαν ἐπισενέγκα ἕτερον σῶμα· ἐὰν δὲ τις τολμήσει, τῷ ταμείῳ δώσει (δην.) μύρια πεντακισχίλια.²⁸

“Bir hekim olan Trebia Iulia, hayatta ve aklı başındayken bu mezar alanını kendisi ve büyükannesi Ailia Agathe ve annesi Ailia Posphoris, büyükbabası Gaius'un oğlu Statorios ve kocası Ailios Leonidas için yaptırdı. Benden sonra başka birinin gömülmesine izin verilmeyecektir, aksi takdirde bunu yapmaya cesaret edecek kişi hazineye 15.000 denarii verecektir.

Kilikia kenti Selukia Kalykadnos olarak da bilinen Selekeia Kalyk'de (Silifke) bulunan ve MS 4. yüzyıla tarihlenen yazıt şöyledir:

θήκη Θεέκλης εἰατρίνης.²⁹

²⁷ Age, 177 (εἰατρεινῆ).

²⁸ Age, 178 (εἰατρίνης).

²⁹ Age, 178 (ιατρίνης).

“Hekim Thekla’nın mezarı” ifadesinden anlaşılacağı üzere Thekla’nın mesleği dışında hiçbir bilgi içermez.

MS 2/3. yüzyıla tarihlenen ve Kilikia Korykos’ta bulunan bir yazıt $\sigma\omega\mu\alpha\tau\omicron\theta\eta\kappa\eta$ Βασίλο<ϋ>τος [ι]ατρίνης. “Hekim Basilous (Basile)’nin lahdi” ifadesi geçmektedir.³⁰ Yazıtın başında ve sonunda yer alan haç işaretleri, kadın hekim Basilous’un (Basile) Hristiyan olduğuna işaret etmektedir.

MS 3/4. yüzyıla tarihlenen ve Psidia Adana’da (Karabaolu) bulunan yazıt şöyledir:

Αὐρ. [Α]λ[εξ]άνδριαν

Ζ[ωσ]ίμην ἀπὸ ἐπι-

σ[τῆ]μης ἰατρ[ικ]ῆς Αὐρ.

[Πομπω]ν[ι]α[ν]ὸς Ἀ[σ]κ[λ]η-

τι[άδ]ης, ὁ ἀν[ήρ] ἀ[ν]τ[ι]ῆς,

καὶ

Αὐρ. [Μ]οντ[ά]νην, τὴν

γλυκυτάτην θυγατέ-

ρα, ὁ αὐτὸς Ἀσκληπιάδης.³¹

“Aurelius Pomponianus Asclepiades, hekimlik bilgisiyle tanınan karısı Aurelia Alexandra Zosime ve aynı zamanda son derece tatlı kızları Aurelia Montane onuruna bu steli dikmiştir”.

Adana’da, 19. yüzyılın sonlarında agorada bulunan Zosime’nin kocası tarafından kamusal alan dikilen heykelde –heykel bulunmamıştır- yer almaktadır.

Doğu Phrygia Çeşmeli Zebir’de bulunan ve MS 4/6. yüzyıllara tarihlenen yazıt şöyledir:

† Αὐρ. Γάιος ἀρχιείατρος ἀνέστησα εἰστήλην θῆ συμβίου μου Αὐγούστης, ἀρχιείατρηνα ἥτις πολλῶν σώμα[σι]ν ἀ[ρ]ρώσθων [ἴ]ασ[τι]ν δέδω[κε], ἥ[ς] δῶσι αὐτῆς [σ(ωτῆ)ρ] Ἰ(ησοῦ)ς Χρ(ιστὸ)ς ἀμ[οιβ]ήν — — —³²

“Ben, başhekim Aurelius Gaius, birçok hasta bedene şifa veren ve karşılığında kurtarıcı İsa Mesih’in ona vereceği (...) karım başhekim Augusta için bu steli diktim.

Bu yazıt bize aynı mesleği icra eden bir karı-koca örneği sunmaktadır.

Anadolulu kadın hekimlerden biri de Antiokhis’tir. Likya kenti Tlos agorasının güneydoğusundaki dörtgen bir kalker kaidesinde bulunan ve

³⁰ Age, 177 (ιατρίνης).

³¹ Age, 175 (ιατρικῆς).

³² Age, 177 (ἀρχιείατρηνα).

MÖ 1. yüzyılın başlarına tarihlenen bu yazıt, kadın şifacılarla ilgili en çok tartışılan yazıtlardan biridir.

Ἀντιοχίς Διοδότου Τλωίς μαρτυρηθεῖσα ὑπὸ τῆς Τλωέων βουλῆς καὶ τοῦ δήμου ἐπὶ τῇ περὶ τὴν ἰατρικὴν τέχνην ἐμπειρία ἔστησεν τὸν ἀνδριάντα ἐαυτῆς.
33

“Tloslu Diodotos’un kızı Antiokhis’e, Tlos kenti Meclisi ve halkı, hekimlik sanatındaki başarısını tanıtmayı amacıyla kendi heykelini dikmesine karar vermiştir.”

Diğer yandan Antiokhis’in heykelinin kentin agorasına yerleştirilmesi durumu, aile ilişkileri bağlamında kadın hekimin babasının adıyla anılması ve yetenekli şifacı kadınların toplumsal statülerinin araştırılıp incelenmesinde son derece güzel bir örnek sunmaktadır. Antiokhis, doğrudan ἰατρίνη (kadın hekim) unvanıyla adlandırmak yerine, yalnızca tıbbi yeteneğinden dolayı övgüler topladığının ifade edilmesi dikkat çekmektedir. Zira “Τὴν ἰατρικὴν τέχνην” ibaresi, hekimlerin ve konseydeki kişiler tarafından atanan tıbbi görevler yapan kişilerin niteliklerini tanımlamak için kullanılır.³⁴ Yazıtta dikkati çeken bir diğer nokta da Antiokhis’in babası Tloslu Diodotos’a atıfta bulunarak baba-kız hekim örneği oluşturmasıdır. Kentinden resmi onur alan Antiokhis’e verilen böylesine büyük bir ödül, bu kadın hekimin şifa sanatına genel atıf olup, olasılıkla yalnızca kadın hastalarla sınırlı olmayan, aksine kent çapında tıbbi hizmet verdiğine işaret etmektedir. Baba ve kızın hekimlik mesleğindeki başarılarının kanıtı, MS 1. yüzyılda yaşamış ve Roma ordusunda görev Anazarboslu (Adana Anazarva) yapan hekim Dioskurides’in, *De Materia Medica* (Sağaltıcı Maddeler Üzerine) başlıklı eserinde Tloslu Diodotos’tan söz etmesinde de görülebilir.³⁵

Ayrıca Tloslu Antiokhis, olasılıkla Galenos’un romatizma ve siyatik ağrılarına karşı bir ilaç bulmuş olduğu için övgüyle söz ettiği kişidir.³⁶

MS 2. ikinci yüzyıla tarihlenen ve Bergama’da bulunan diğer bir yazıt ise kocasından hekim Pantheia/Panthia’ya övgü dolu ve samimi bir vedayı konu almaktadır.

χαῖρε, γύναι Πάνθεια, παρ’ ἀνέρος, ὃς μετὰ μοῖραν
σὴν ὀλοοῦ θανάτου πένθος ἄλαστον ἔχω.
οὐ γάρ πω τοίην ἄλοχον ζυγίη{v} ἴδεν Ἡρη

³³ Age, 175, 178 (ἰατρικὴν τέχνην).

³⁴ Holt Parker, “Galen and the Girls: Sources for Women Medical Writers Revisited”, *The Classical Quarterly*, 62(1), 2012, s. 359-386. 374.

³⁵ Irving, age, s. 104.

³⁶ Galen. XIII 250, 341 K.

εἶδος καὶ πινυτὴν ἠδὲ σαοφροσύνην.
αὐτὴ μοι καὶ παῖδας ἐγγείναι πάντας ὁμοίους,
αὐτὴ καὶ γαμέτου κήδεο καὶ τεκέων
καὶ βιοτῆς οἴακα καθευθύνεσκες ἐν οἴκῳ
καὶ κλέος ὕψωσας ξυνὸν ἱητορίας,
οὐδὲ γυν<ή> περ ἐοῦσα ἐμῆς ἀπολείπεο τέχνης.
τοῦνεκά σοι τύμβον τεῦξε Γλύκων γαμέτης,
ὅς γε καὶ ἀθ[ανά]τοιο δέμας κεύθει Φιλαδέλ[φου],
[ἔ]νθ[α] καὶ αὐτὸς ἐγὼ κείσομ[αι], αἶ κε θά[νω],
ὡς [ἀ]γλα[ῖ]σμον [ζῶν] σοι ἐκοινώνησα κατ' ἀ[ῖ]σαν,
ὄδε δὲ κα<ί> ξ>υνην {ην} γαῖαν ἐφε[σ]σάμενος.³⁷

“Elveda sana, karım Pantheia’ya kocandan. Sen gittiğinden bu yana, acımasız ölümünden dolayı hala keder içindeyim. Evlilik tanrıçası Hera, senin kadar güzel, bilge, iffetli bir eş görmemişti. Hepsi bana benzeyen çocuklar verdin bana; damat ve çocuklarına değer veriyordun, evimizdeki yaşamın dümenini sen yönettin ve şifa konusunda ortak şöhretimizi yükselttin- sen bir kadın olmaya rağmen yeteneklerinle benden geri kalmadın. Bunun farkında olan damadın Glykon senin için bu mezarı inşa etti. Ayrıca buraya babam ölümsüz Philadelphos’u da gömdüm ve öldüğümde ben de burada yatacağım; yaşarken seninle şöhretimi ve kaderimi paylaştım, bu yüzden paylaştığımız toprağa yatayım ben de.”

Yazıtta ἰατρὶνή olarak adlandırılmayan, ancak bir kadın olmasına rağmen şifa sanatında kocasından geri kalmadığı yönüyle övülen ise gerçekte hekim Pantheia değil, kocadır.

Neoclaudiopolis’te (Vezirköprü) bulunan ve MS 2/3. yüzyıla tarihlenen bir diğer yazıt şöyledir:

σπεῦ[σας] ἐς ἀθ[ανά]τους, Δομνεῖν', ἀνδρὸς δ' ἀμέλησας
ἀστράσιν οὐρανίοις σῶμα καθηραμένη.
οὐ τις ἐρῆ μερόπων, ὅτι δὴ θάνες, ἀλλ' ὅτι Πάτρην
ῥυομένην νούσων ἄρπασαν ἀθάνατοι.
χαῖρε καὶ Ἥλυσις ἐπιτέρπεο, σοῖς δ' ἄρ' ἑταίροις
λύπας καὶ θρήνους κάλλιπες αἰδ<ί>ους.³⁸

“Ölümsüzlerle olmak için aceleyle ayrıldın unutup kocanı Domnina. Kutsal yıldızlara yükseldi bedenim. Ölümlülerin hiçbiri öldüğünü söylemeyecek, fakat ölümsüzler seni benden aldı, sen vatanımı hastalıktan kurtardığın için. Elveda, mutlu ol Elysium Çayırlarında. Fakat arkadaşların için geride acı ve ebedi ağıtlar bıraktım”.

³⁷ Pleket, age, s.32.

³⁸ Firatli and Robert 1964, 175vd.; Pleket 1969, s.38.

Çalışma konumuz yalnızca Anadolu ile sınırlandırılmakla birlikte hekimlik sanatıyla uğraşan kadınlara ait mezar yazıtlarının bütünü göz önüne alındığında, pek çok tanıdık adla karşılaşırız. Vivian Irving, Kleopatra, Thekla, Sotira, Empeiria, Maia ve Mousa örneğindeki kadın hekimlerin yaptıkları meslekle yakından ilgisi olan bu adları sonradan almış olabileceklerini ileri sürer.³⁹ Bu adlardan Kleopatra “baba” ve “ün” sözcüklerinin birleşmesinden, Thekla, “tanrı” ve “zafer” sözcüklerinin birleşmesinden, Sotira “kadın kurtarıcı”, Maia ise Yunanca “anne anlamına gelen *mētēr* sözcüğünün bebek diliyle söylenmesinden, Empeira “deneyim” ve Mousa ise “bellek, zekâ” anlamlarına gelmektedir. Hekim ya da ebe kadınların adlarının taşıdığı anlamlar, onların şifacı olduklarını kanıtlar ve şifa sanatında uzmanlaşan kadınların ilham verici çağrışımlar olarak bu adları seçmiş olmaları ise toplumda saygınlık kazanmaya yönelik olabilir.

Ebeler

Ebeler (**maia**, **μαῖα**), doğumlara yardımcı olan kadın olup ilk başlarda yalnızca diğer ebelerden basit ve temel bir eğitim alıyorlardı. Annelerin kızlarına öğreterek bunu bir aile geleneği haline getirdiği ve kölelerin tecrübeli ebelerden görerek işi öğrendiği durumlara sıkça rastlanır. Erken yaşta başlayan bu “ev içi eğitim”, Helenistik dönemden (MÖ 4-3. yüzyıl) itibaren obstetrik ve jinekolojik çalışmalarla da desteklenmiştir. Bu çalışmalara örnek olarak Herophilos’un ebeler için yazdığı el kitabı *Maieutikon*, Soranus’un ebeler için yazdığı bir diğer el kitabı ve Galenos’un rahmin anatomisi üzerine yazdığı eser gösterilebilir. Bununla birlikte hem Soranus hem de Galenos, diğer erkek yazarlar gibi, ebelerin mutlaka bir erkek hekim gözetiminde çalışmalarını gerektiğini ileri sürmüşlerdi.⁴⁰

Maia terimi ebeler için epigrafik kanıtları tespit etmeyi zorlaştıran çeşitli anlam ve çağrışımlarla da ilişkilidir. Sözcüğün “ebe” anlamı dışında “yaşlı kadın”, “sütanne”, “koruyucu anne” veya “hemşire” ya da bazen “büyükanne” anlamları bulunmaktadır. Örneğin, *Odysseia* destanında 19.482, Odysseus’un Eurykleia için kullanılan *maia* terimi “sütanne” anlamındadır.

³⁹ Irving, age, s.159.

⁴⁰ Vivian Nutton, *Ancient Medicine*, Second Edition, ed. L. Taub (Series of Antiquity; London: Routledge), 2013, s.201.

Ebeler hakkında Roma İmparatorluk Dönemi Anadolu'sunda Korykos'ta (Mersin) bulunan bir mezar yazıtı şöyledir:

εὐψόχῃ Μυρίνῃ ἡ μεα

ἰς ἱρήνην σου ἡ καλὴ

ψυχὴ καὶ τὰ μέλλοντά σοι.⁴¹

“Müsterih ol ebe Myrine! Güzel ruhun huzura ve senin kaderinde olan şeylere gidiyor.”

Son olarak Kilikia Korykos'tan hem ebe hem de hekim olan Stephanis ile ilgili yazıt şöyledir:

† σωματοθήκη Γεωργίου υἱοῦ Στεφάνου μάγκιπος καὶ Στεφανίδος ἰατρομέας.⁴²

“Stephanos'un oğlu (magkipos) müteahhit Georgios'un ve ebe-hekim Stephanis'in lahitleri.”

Ebelerle ilgili bu iki mezar taşı yazıtı, onları meslekleri dışında bir bilgi sunmazlar.

Tıp eğitimi dönemden döneme, bölgeden bölgeye ve kişiden kişiye büyük farklılıklar göstermekle birlikte, erkeklerinkine benzer olarak teoriden ziyade pratik odaklı bir eğitim aldıklarını ve bunun yanı sıra tecrübeli erkek hekimlerin yanında yardımcılık yaptıklarını çıkarım sayabiliriz. Kadınların tıp mesleğine katılımına ilişkin kanıtların iki türe ayrılabileceği ileri sürülür: mevcut erkek hekimlerin metinlerinde referans gösterilen kadın yazarlar ve tıp konusunda hem metinleri hem de hekimlik sanatındaki uygulamaları günümüze ulaşan yazarlar.⁴³ Yazar olarak değil de doğrudan hastaları tedavi eden kadın hekimlerin eğitiminin ise bazı durumlarda özellikle en nesnel kanıtlar sunan mezar yazıtlarından anlaşılacağı üzere, tıbbi mesleklerin bir aile geleneği haline gelmesiyle ev içi eğitim de önemli yer tutmaktadır. Bunun bir örneği, kendisi de meşhur bir hekim olan babasından eğitim ve destek gören Tloslu Antiokhis'tir.⁴⁴ Diğer bir örnek ise kendisi de bir hekimin kızı olan Bergamalı Pantheia ve onun mezar taşı için emsalsiz bir yazıt oluşturan kocası örneğinde karşımıza çıkan tıp alanında hizmet veren çiftlerin varlığıdır.⁴⁵ Bu kadınlar, eşlerinden ya da

⁴¹ Firatli and Robert 1964, 176 (μεα).

⁴² Age, 177 (no.89).

⁴³ Flemming, Rebecca (2007), “Women, Writing and Medicine in the Classical World”, *Classical Quarterly*, 57 (1), 257-79. 263.

⁴⁴ Firatli, Nezih- Robert, age, 175, 178

⁴⁵ Pleket, Henri Willy (1969), *Epigraphica Vol. II: Texts on the Social History of the Greek World* (Leiden: Brill), 1969, s. 32; Irving, Jennifer C. (2015) *The Greek Epigraphic Evidence For Healer Women In The Greek World*. Basılmamış Doktora Tezi. s.80-81.

babalarından eğitim almanın yanı sıra o dönemde ebeler için yazılan el kitaplarından da faydalanabiliyorlardı. Bu bağlamda, MÖ 2-1. yüzyılda yaşamış bir *iatrike* olan Mousa adlı bir kadın hekimin mezar taşındaki kabartmalarda, öğrenimini simgeleyecek bir biçimde elinde kâğıt rulolarıyla betimlendiğine rastlarız. Genel itibarıyla, kadın hekimlerin aldığı eğitimin tıpkı erkek meslektaşlarınıninki gibi pratik odaklı olduğunu ve tıbbi becerilerin bir okul veya kült yoluyla değil de ebeveyninden, eşten ya da yanında çalışılan bir uzmandan edinildiğini söyleyebiliriz.

Sonuç

Helenistik ve Roma imparatorluk dönemlerinde kadın tıp uygulayıcılarına genel referanslar ve temsiller, edebi kültürle de ilişkiindedir. Toplumsal yapıların sınırlı bir görüntüsünü verse de kadın hekim ve ebeler hakkında Anadolu'dan günümüze ulaşan epigrafik materyallerden özellikle mezar yazıtları, karı-kocaların, babaların ve kızların aynı mesleklere katıldığını göstermiştir. Ayrıca aileler, erkeklere özgü olduğu düşünülen hekimlik mesleğinin kızlarına ya da eşlerine geçebildiğine de işaret etmiştir. Her kadın hekim ne yalnızca gebelik ve doğumla ilgili konularda ne de yalnızca kadınları ve küçük çocukları tedavi ederdi. Başlangıçta kadın hekimler kadınları tedavi etmiş olsa erkekleri de tedavi etmişlerdir. Bu durum özellikle MS 1 ve 2. yüzyıllarda Anadolu'dan bulunan yazıtlar, belirli bir geçmişi olan bir kadının, hekimlik mesleğinde Antiokhis ve Domnina'nın mezar yazıtlarında gördüğümüz gibi, mesleklerinde uzman olduklarını ve toplumlarında anayurtlarını (hastalıklardan) korudukları için büyük ün kazandıklarını, göstermektedir.⁴⁶ Bu değerli kadın hekimlerin ölümlerinin yalnızca kocaları/aileleri için değil, memleketleri için de kayıp olduğunu ifade edilir. Panthia'nın mezar yazıtı ise toplumu içinde bir şifacı olarak "kurtarıcı" ününü kazanması, her ikisi de hekim olan kocası ve kendi babasına denk bir hekim olduğunu kanıtlar. Ayrıca yazıtlar, ailesel meslek etkileşimlerini sergileyerek, ebeveynlerinin çocuklarını kendi mesleklerinde eğitmenin en iyi kanıtlanmış bilgi ve beceri aktarma biçimi olduğunu da göstermiştir. Evdeki şifa sorumluluklarına ilişkin kanıtların yanında kadın hekimler, babalarının veya annelerinin öğrencileri olmalarının yanı sıra aslında süregelen bir geleneğe de tanıklık ederler. Geç Klasik ve Helenistik dönemler şifacı kadınlarla ilgili olarak erkek şifacıların eğitimiyle aynı anda gelişen bir eğitim aldıklarını göstermiştir. Ayrıca da yazıtlarda kullanılan terminoloji şifacı kadınların, mesleki rollerinde cinsiyet ayrımcılığına uğramadığını da işaret etmektedir. Söz konusu dönemler, toplumda kadın hekim ve ebe özelinde, kadınlara yönelik tutumların değiştiğini ve genel olarak toplumun saygı duyulan

⁴⁶ Retief-Cilliers, age, 2005, s.176; Irving age, s.214.

üyeleri olarak kabul gördüklerini göstermiştir. Kadın hekimlerin, erkek mesleği yaptıkları düşünülse bile, toplumdaki topluma değişen genel kabul seviyeleri mutlaka vardı, ama gerek kanıtların niteliği gerekse sayılarının az olmasından dolayı, onlara karşı yapılan muhalefeti gösteren hiçbir kayıt yoktur. Anadolu'da bulunan yazıtlardan, saygınlık açısından, şifacı kadınların toplumlarında olumlu karşılandığını söyleyebiliriz, ancak şüphesiz coğrafi alan ve zamana bağlı olarak bu tutumun değiştiği de bir gerçektir. Kadın hekim ve ebelere ilişkin mezar yazıtlarının bize sundukları doğrultusunda, söz konusu dönemlerde çok daha fazla şifacı kadının onurlandırıldığını düşünmek yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

Antik Kaynaklar

- Diog.Laert. *V Aristoteles* =Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* (Çev. C. Şentuna). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 2015.
- Gal. *Nat. Fac.* =Galenos, *Galen, On the Natural Faculties*. trans. A.J. Brock, Loeb Classical Library (London, Harvard University Press, 1963).
- Hdt.=Herodotos, *Herodot Tarihi* (Çev. M. Ökmen) İstanbul: Remzi Kitabevi 2004.
- Hom. *Il.* =Homeros, *İlyada* (Çev. A. Erhat- A. Kadir) İstanbul: Can yayımları 1998.
- Hyg.*Fab.* =Hyginus, *Fabulae*: M.A. Grant (ed.), *The Myths of Hyginus* (Lawrence, University of Kansas Publications, 1960).
- Ioseph. *Ant.Iud.* =Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*. Şurada: Mason, Steve (2001), *Life of Josephus*, Col. 9 of Flavius Josephus: Translation and Commentary (Leiden: Brill).
- Iven.* =Iuvenalis, *Yergiler-Saturae* (Çev. Ç. Dürüşken- Alova) İstanbul: Kültür Yayınları 2003.
- Mart.=Martialis. *Epigramlar* (Çev. G. Varinlioğlu) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 2005.
- Plat. *Rep.* =Platon, *Devlet* (Çev. S. Eyüboğlu- M. A. Cimcoz) İstanbul: Remzi Kitabevi 1995.
- Plat. *Theait.* =Platon, *Theaitetos* Şurada: *Diyaloglar* (Çev. T. Aktürel) İstanbul: Remzi Kitabevi 1998.
- Plin. *NH* =Plinius Caecilius Secundus, *Pliny, Natural History* with an English Translation by W. H. S. Jones. Cambridge: Harvard University 2005.
- Soran. *Gynec* =Soranus, *Gynecology*. Owsei Temkin (ed.), *Soranus' Gynecology*, Baltimore, Johns Hopkins Press, 1956.

Modern Kaynaklar

- FİRATLİ, Nezih-ROBERT, Louis (1964), *Les Steles Funeraires de Byzance Greco-Romaine* (Paris: A. Maisonneuve).
- FLEMMING, Rebecca (2007), 'Women, Writing and Medicine in the Classical World', *Classical Quarterly*, 57 (1), 2007, s. 257-279.
- IRVING, Jennifer C. (2015) *The Greek Epigraphic Evidence For Healer Women In The Greek World*. Basılmamış Doktora Tezi.
- JACKSON, Ralph (1999) *Roma İmparatorluğu'nda Doktorlar ve Hastalıklar* (Çev. Ş. Mumcu) İstanbul, Homer Kitabevi.

- KING, Helen (1986), "Agnodike and the Profession of Medicine", *PCPS NS*, 32, 53-77.
- NUTTON, Vivian (2013), *Ancient Medicine*, Second Edition, ed. L. Taub (Series of Antiquity; London: Routledge)
- PARKER, Holt (1997), "Women Doctors in Greece, Rome, and the Byzantine Empire", in Lilian R. Furst (ed.), *Women Healers and Physicians: Climbing a Long Hill* (Lexington: University Press of Kentucky), 131-50.
- PARKER, Holt (2012), "Galen and the Girls: Sources for Women Medical Writers Revisited", *Classical Quarterly*, 62(1), 359-386.
- PLEKET, Henri Willy (1969), *Epigraphica Vol. II: Texts on the Social History of the Greek World* (Leiden: Brill).
- POMEROY, Sarah B. (1978), "Plato and the Female Physician (Republic 454d2)", *The American Journal of Philology*, 99 (4), 496-500.
- RETIEF, François P.-CILLIERS, Louise (2005), "The Healing Hand: The Role of Women in Ancient Medicine", *Acta Theologica Supplementum*, 7, 165-188.
- ROSENTHAL, F. (1956) "An ancient commentary on the Hippocratic oath", *Bulletin of the History of Medicine*, 30: 52-87.